

Ubezpieczenia

Eugeniusz Stroiński

Akademia Finansów i Biznesu Vistula – Warszawa

Sektor ubezpieczeń w Polsce w okresie globalnego kryzysu finansowego

Streszczenie

Globalny kryzys finansowy nie wpłynął dotychczas znacząco na sektor ubezpieczeń w Polsce. W dziale ubezpieczeń majątkowych i innych osobowych nie nastąpiły istotne zmiany podstawowych wskaźników ekonomicznych, zwłaszcza w zakresie składki przypisanej. Rosła ona w niezmiennym tempie o ok. 4% rocznie, począwszy od 1991 r. do 2012 r. Bardziej istotne zmiany nastąpiły w dziale ubezpieczeń na życie, w którym do 2007 r. wzrost składki wynosił ok. 16% rocznie. W 2008 r. nastąpił gwałtowny wzrost składki (o ok. 50%), po czym w 2009 r. nastąpił spadek o blisko 25%, a w kolejnych latach składka utrzymywała się na niezmiennym poziomie. Dopiero w 2012 r. nastąpił nieco większy wzrost (kilkanaście procent). Uwzględniając te zmiany, w latach 2008-2012 wzrost składki wyniósł przeciętnie ok. 4% rocznie, podobnie jak w ubezpieczeniach majątkowych, a więc dość znacznie obniżył się w stosunku do poprzednich kilkunastu lat, kiedy rozwój ubezpieczeń na życie był wyjątkowo wysoki, co łączyło się z wprowadzeniem nowych rodzajów ubezpieczeń, tj. ubezpieczeń z funduszem kapitałowym. Obecne tempo wzrostu wydaje się ustabilizowane, choć nadal jest nieco wyższe niż w innych krajach europejskich. W okresie globalnego kryzysu nie odnotowano istotnych zakłóceń w zakresie osiąganego zysku i zabezpieczenia finansowego zakładów ubezpieczeń.

Słowa kluczowe: kryzys finansowy, rynek ubezpieczeniowy, składka, kapitały własne, ubezpieczenia na życie, ubezpieczenia majątkowe, fundusz kapitałowy, lokaty, ryzyko, rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe, wynik techniczny, zysk.

Kody JEL: G22

Wstęp

W latach 2008 i 2009 niemal na całym świecie nastąpiło spowolnienie gospodarcze, a w wielu krajach stagnacja i regres. Niektóre kraje znalazły się w głębokim kryzysie. Odbiło się to wyraźnie na stanie sektora ubezpieczeń, który jest ściśle powiązany z całą gospodar-

ką, zwłaszcza z sektorem finansowym, który został efektami kryzysu najbardziej dotknięty, a jak niektórzy twierdzą, kryzys ten wywołał. W niniejszym artykule dokonano próby oceny wpływu skutków kryzysu ekonomicznego na stan sektora ubezpieczeń w Polsce, na tle sytuacji w krajach Unii Europejskiej i regionu Europy Środkowej i Wschodniej, opierając się na wynikach zanotowanych w latach 2006-2012.

Rozwój ubezpieczeń po 1990 roku

Sektor ubezpieczeniowy w Polsce, znacznie opóźniony w stosunku do krajów Europy Zachodniej, począwszy od 1991 r., tj. po zmianach politycznych i gospodarczych w Polsce, rozpoczął szybki rozwój i stopniowe zmniejszanie dystansu. Najbardziej charakterystyczną wielkością opisującą ten wzrost jest sprzedaż produktów ubezpieczeniowych mierzona wysokością składki przypisanej brutto przez ogół krajowych zakładów ubezpieczeń, w tym także zakładów ubezpieczeń z kapitałem zagranicznym, oraz wysokością tzw. wskaźnika penetracji, tj. stosunku składki ubezpieczeniowej do produktu krajowego brutto (por. tabela 1).

Tabela 1

Składka przypisana brutto w latach 1991-2012

Rok	Składka (w mln PLN)	Wartość składki wg cen z 1991 r.	Stosunek składki do PKB
1991	1 483,2	1 483,2	1,8
1994	4 146,7	1 621,2	1,9
1997	12 309,8	2 733,5	2,6
2000	20 835,1	3 502,9	2,8
2004	27 630,5	4 189,7	3,0
2006	37 533,3	5 472,4	3,5
2007	43 574,1	6 221,9	3,7
2008	59 343,9	8 202,9	4,7
2009	51 342,5	6 857,1	3,8
2010	54 164,1	6 949,3	3,7
2011	57 149,6	7 039,6	3,8
2012	62 642,6	7 419,7	4,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, PUNU, KNF.

Składka według cen bieżących wzrosła w latach 1991-2012 z 1 483,2 mln zł do 62 642,6 mln zł (wskaźnik wielokrotności wzrostu 44,2), a według cen z 1991 r. – z 1 483,2 do 7 419,7 (wskaźnik wielokrotności wzrostu 5,0). Przeciętny roczny wzrost w cenach stałych wyniósł ok. 8,0% i był prawie dwukrotnie wyższy niż wzrost wartości PKB. Wskaźnik

penetracji wzrósł w tym okresie z 1,8% do 4,0%. Wskaźnik ten nadal jednak stanowi ok. połowę przeciętnego wskaźnika dla krajów zrzeszonych w CEA (kraje UE oraz Islandia, Lichtenstein, Norwegia, Szwajcaria i Turcja), który wynosi ponad 8%. Jest on na poziomie Czech i Węgier, ale wyższy niż np. w Finlandii, na Słowacji, w Grecji, w Rumunii i w Bułgarii. O opóźnieniu sektora ubezpieczeń w stosunku do krajów CEA świadczy przede wszystkim wysokość składki w przeliczeniu na 1 osobę (tzw. wskaźnik gęstości ubezpieczeń). Przeciętna wysokość składki na 1 osobę w Polsce w 2012 r. wynosiła ok. 385 euro i stanowiła nieco mniej niż 20% przeciętnej składki w krajach CEA (2 060 euro).

W poszczególnych działach ubezpieczeń (Dział I – Ubezpieczenia na życie i Dział II – Ubezpieczenia inne osobowe i ubezpieczenia majątkowe) rozwój ubezpieczeń kształtował się inaczej. W Dziale I rozwój był znacznie szybszy i wynosił przeciętnie w ciągu roku ok. 15,5%, natomiast w Dziale II ok. 4,3%, a więc podobnie do wzrostu PKB. Dzięki tej różnicy gwałtownie zmieniła się struktura ubezpieczeń, a mianowicie udział składki z ubezpieczeń na życie, który w 1991 r. wynosił 14,0%, w 2000 r. – 40,0%, w 2005 r. – 49,0%, wzrósł w 2012 r. do 58,1%. Wynika to z faktu, że ubezpieczenia na życie w Polsce do 1991 r. były szczególnie zaniedbane i ich poziom odbiegał wyraźnie od poziomu w krajach Europy Zachodniej. Obecny poziom jest zbliżony do poziomu czołowych krajów europejskich (przeciętna w UE wynosi 61,6%) i znacznie przewyższa poziom krajów Europy Środkowej i Wschodniej (bez uwzględnienia Polski składka za ubezpieczenia na życie kształtuje się na poziomie 36,0%). Szczególnie niski poziom ubezpieczeń życiowych notowany jest w krajach dawnego Związku Radzieckiego (Białoruś – 5,5%, Ukraina – 4,3%, Rosja – 1,6%).

Przebieg wzrostu sprzedaży ubezpieczeń w Polsce w okresie 1991-2012 nie jest równomierny także w przekroju lat. W latach 1991-2007, a więc w okresie, który umownie można nazwać „okresem przedkryzysowym” wzrost składki był znacznie wyższy niż przeciętny i wynosił średnio w ciągu roku ponad 10,0%, natomiast w okresie 2008-2012 średni roczny wzrost (liczony również w cenach stałych) wynosił 4,0%, co dało ogólną przeciętną wzrostu 8,0%. Byłoby jednak błędem wiązanie obniżenia poziomu wzrostu składki jedynie ze skutkami kryzysu. Szybki rozwój ubezpieczeń po 1990 r. wynika z faktu znacznego zacofania sektora ubezpieczeń w Polsce w stosunku do krajów Europy Zachodniej. Znaczna część różnicy poziomu ubezpieczeń została zniwelowana do 2007 roku i dalszy rozwój w tym samym tempie stał się niemożliwy. Podobna sytuacja była w innych krajach regionu (np. w Bułgarii, w Rumunii), w których wzrost ubezpieczeń w poprzednich latach wynosił również kilkanaście procent w skali roku i wzrost ten został zahamowany. Należy zauważyć, że przeciętny wzrost ubezpieczeń w krajach Europy Zachodniej od kilku już lat oscyluje wokół 1,0-3,0%.

Nierównomierny wzrost dotyczył głównie Działu I, tj. ubezpieczeń na życie. W latach 1991-2007 wzrost składki w ubezpieczeniach na życie (w cenach stałych) wynosił rocznie ok. 19,5%, w 2008 r. nastąpił wzrost składki o ponad połowę, a w 2009 r. spadek o ok. jedną czwartą. W 2010 r. wzrost składki w cenach bieżących był niewielki i wynosił 3,8%, stąd w cenach stałych nastąpiło nawet nieznaczne obniżenie składki (o ok. 0,3%). Bardziej

znaczny wzrost składki nastąpił dopiero w 2012 roku, dzięki czemu przeciętny roczny wzrost składki w latach 2008-2012 wyniósł 3,9%. Ubezpieczenie na życie jest specyficznym ubezpieczeniem, bowiem poza ubezpieczeniem ryzyka (co ma miejsce w ubezpieczeniach majątkowych), w tym przypadku ryzyka śmierci, spełnia także rolę funduszu inwestycyjnego. Wpłacone środki finansowe na rachunek tego funduszu są traktowane jako składka ubezpieczeniowa.

W Dziale II wzrost składki ubezpieczeniowej był dość wyrównany w całym okresie i wynosił ok. 4,3%. Również w latach 2008-2012 wzrost składki nie uległ istotnym zmianom i kształtował się przeciętnie na poziomie niemal identycznym, bo 4,2%.

Szczegółową strukturę zmian w sektorze ubezpieczeniowym w okresie 2008-2012, a więc w latach, które można uznać za związane z globalnym kryzysem, mierzone wysokością składki przypisanej brutto przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

**Przebieg ubezpieczenia (zmiany wysokości składki w cenach stałych)
w latach 2008-2012 (w %)**

Rok	Wzrost składki w ciągu danego roku w stosunku do 2007 roku			Przeciętny roczny wzrost składki w stosunku do 2007 roku		
	Ogółem	Dział I	Dział II	Ogółem	Dział I	Dział II
2008	29,6	45,4	7,2	29,6	45,4	7,2
2009	6,8	11,2	9,2	3,4	5,5	4,6
2010	12,0	11,0	13,6	3,9	3,5	4,4
2011	13,3	7,9	21,1	3,3	1,9	4,9
2012	21,8	20,8	23,2	4,0	3,9	4,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF.

Sprzedaż usług ubezpieczeniowych w okresie rozpoczynającego się światowego kryzysu

W 2007 r. sprzedaż produktów ubezpieczeń w Polsce nie uległa żadnym zahamowaniom. Składka przypisana brutto wyniosła 43 574,1 mln zł, z tego z ubezpieczeń Działu I 25 509,4 mln zł i Działu II 18 064,7 zł. W cenach stałych, w stosunku do poprzedniego roku wzrosła o ok. 11%, z czego z ubezpieczeń Działu I – ok. 17% i z ubezpieczeń Działu II – ok. 6%. Wzrosty te odpowiadają tendencjom wzrostowym poprzedniego okresu, zarówno co do wielkości, jak i struktury działowej i grupowej ubezpieczeń, w związku z czym można stwierdzić, że rozpoczynający się światowy kryzys nie wpłynął na utrwalone od kilkunastu lat tempo wzrostu i przebieg sprzedaży zarówno ubezpieczeń na życie, innych osobowych, jak i majątkowych. Również rozpatrując przebieg sprzedaży ubezpieczeń w ciągu roku nie

można zaobserwować jakiegokolwiek obniżki składki w końcowej jego części. Przebieg ubezpieczenia w poszczególnych kwartałach 2007 r., w porównaniu z przebiegiem ubezpieczenia w poszczególnych kwartałach 2006 r., przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Składka w poszczególnych kwartałach 2007 r. oraz 2006 r. i jej udział w składce rocznej

Wyszczególnienie	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
2007				
składka (w mln PLN) – Dział I	6 677,9	5 894,3	6 199,7	6740,8
– Dział II	4 812,5	4 442,2	4 515,2	4 464,3
w % składki rocznej – Dział I	26,2	23,1	23,1	26,4
– Dział II	26,4	24,4	24,7	24,5
2006				
składka (w mln PLN) – Dział I	5 067,8	5 390,2	4 888,2	5 762,4
– Dział II	4 524,3	3 949,9	3 932,9	4 017,6
w % składki rocznej – Dział I	24,0	25,5	23,2	27,3
– Dział II	27,5	24,0	24,0	24,5

Źródło: jak w tabeli 2.

Zauważmy, że w drugim półroczu 2007 r., a więc w okresie rozpoczęcia światowego kryzysu finansowego, sprzedaż ubezpieczeń w Dziale I wynosiła 50,7% w stosunku do składki rocznej, a w Dziale II 49,2%. Dla porównania, udział ten w 2006 r. w Dziale I wynosił 50,5%, a w Dziale II 48,5%, a więc praktycznie na tym samym poziomie (minimalnie mniej).

Podobna sytuacja miała miejsce w większości krajów europejskich. W krajach zrzeszonych w CEA składka w 2007 r. wyniosła 1 182 198 mln euro i była wyższa niż w roku poprzednim o 7,4% (w wartościach bieżących). Wzrost dotyczył zarówno ubezpieczeń Działu I (o 10,5%), jak i Działu II (o 2,0%). Wyjątkiem była Szwajcaria, w której nastąpiła obniżka składki ogółem o 5,1%, w tym w ubezpieczeniu na życie o 5,7%, Francja (obniżka składki o 1,9%, w tym w ubezpieczeniu na życie o 3,7%) oraz Włochy (obniżka składki ogółem o 7,0%, w tym w ubezpieczeniu na życie o 11,4%.) W tym ostatnim kraju nieco mniejsza obniżka składki nastąpiła także w 2006 roku.

Sprzedaż usług ubezpieczeniowych w okresie nasilonego kryzysu

W 2008 r. składka przypisana brutto wyniosła 59 343,9 mln zł, z czego z ubezpieczeń Działu I 38 985,8 mln zł. i z ubezpieczeń Działu II 20 358,1 mln zł. W cenach bieżących, w stosunku do 2007 r. wzrosła o ok. 36,2%, z czego z ubezpieczeń Działu I o ok. 52,8% i z ubezpieczeń Działu II o ok. 12,7%. Tak wysoki wzrost składki w ubezpieczeniach na

życie spowodował znaczną zmianę struktury działalności ubezpieczeń. Udział ubezpieczeń na życie w łącznej składce wyniósł 65,7%, więcej niż średnia krajów CEA (60,8%). Był to najwyższy po Wielkiej Brytanii i Irlandii poziom w Europie, zbliżony do Francji, i, jak można sądzić, przesadnie wysoki w warunkach polskiej gospodarki. Wyniki zanotowane w Polsce były całkowicie odmienne od wyników uzyskanych w innych krajach europejskich. Łączna składka w krajach CEA wyniosła 1 059 319 mln euro i była niższa niż w roku poprzednim o 10,4% w cenach bieżących. Spadek składki nastąpił zarówno w ubezpieczeniach Działu I (o 15,9%), jak i Działu II (o 0,3%). Szczególnie wysokie spadki wystąpiły w Irlandii (27,9%), w Belgii (16,3%), w Wielkiej Brytanii (15,4%), we Włoszech (11,2%). Polska była wśród niewielu krajów, które zanotowały wzrost składki na tak wysokim poziomie. Co więcej, przebieg sprzedaży ubezpieczeń w ciągu roku nie wróżył jeszcze żadnego załamania w kolejnym 2009 r. (por. tabela 4)

Tabela 4**Składka przypisana brutto w poszczególnych kwartałach 2008 (w mln PLN)**

Wyszczególnienie	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
Ubezpieczenia na życie	7 434,3	11 266,7	10 779,8	9 505,2
Ubezpieczenia inne osobowe i majątkowe	5 409,9	4 915,4	5 064,9	4 915,8
Ogółem	12 844,2	16 182,1	15 844,7	14 421,0
% rocznego przypisu	21,7	27,3	26,7	24,3

Źródło: jak w tabeli 2.

Sprzedaż w ciągu roku była, poza stosunkowo słabszym I kwartałem, dość równomierna, najwyższa w II kwartale, a następnie w III i IV kwartale bardzo lekko obniżająca się. Składka w I półroczu wynosiła 49% składki rocznej, zaś składka w II półroczu 51% i stąd można mówić o braku negatywnego wpływu światowego kryzysu na polski rynek ubezpieczeniowy w 2008 roku.

Trzeba jednakże zauważyć, że niektórzy autorzy taki wpływ dostrzegali. M. Mocek (2009), badając koniunkturę na rynku ubezpieczeń w 2008 r., stwierdził, że w roku tym wystąpiła słabnąca tendencja w zakresie liczby klientów obsługiwanych przez zakłady ubezpieczeń. Na skalę zaistniałych zmian wskazuje fakt, że o ile w pierwszym kwartale 2008 r. na zwiększenie liczby klientów wskazywało 59% placówek, a na zmniejszenie 42% placówek, o tyle w czwartym kwartale niewielki wzrost liczby klientów sygnalizowało tylko 42% placówek, a równocześnie nieco tylko mniej placówek, bo 39%, odnotowało spadek. Jak widać, nie miało to jednak przełożenia na globalne wyniki sprzedaży ubezpieczeń. Przeciwnie, w 2008 r. w ubezpieczeniu na życie nastąpił gwałtowny wzrost sprzedaży. Jednak wzrost sprzedaży nie dotyczył wszystkich grup ubezpieczeń na życie.

Przypomnijmy, że ubezpieczenie na życie (Dział I) składa się z pięciu grup:

1. Ubezpieczenia na życie (nazwa taka sama jak całego działu, obejmująca tzw. klasyczne ubezpieczenia, tj. ubezpieczenie terminowe na życie, ubezpieczenie na całe życie, ubezpieczenie na dożycie oraz ubezpieczenie mieszane na wypadek śmierci i dożycie);
2. Ubezpieczenia posagowe, zaopatrzenia dzieci;
3. Ubezpieczenia na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (wprowadzone na polski rynek w latach dziewięćdziesiątych, ubezpieczenie z wyraźnym akcentem na oszczędzanie, stanowiące, przy okazji ubezpieczenia, metodę inwestowania środków finansowych);
4. Ubezpieczenia rentowe;
5. Ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe, jeśli są uzupełnieniem ubezpieczeń wymienionych w grupach 1-4 (samodzielnie prowadzone ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe, tj. nie będące uzupełnieniem ubezpieczeń wymienionych w grupach 1-4, są ubezpieczeniami osobowymi, nie mającymi charakteru ubezpieczeń na życie i stanowią grupę 1 i 2 ubezpieczeń Działu II).

Jest oczywiste, że zmiany w gospodarce mają różny wpływ na skłonność do zakupu ubezpieczeń sklasyfikowanych w różnych grupach ubezpieczeń. Ubezpieczenia z grupy 1 i 5 mają przede wszystkim chronić gospodarstwa domowe przed skutkami przedwczesnej śmierci, wypadku i choroby, podobnie zresztą jak wszystkie ubezpieczenia Działu II, i pogarszające się wyniki rynku finansowego nie mają tak bezpośredniego, negatywnego wpływu na sprzedaż ubezpieczeń, choć wpływ ten na pewno istnieje. Ubezpieczenia sklasyfikowane w grupie 2 i 4 nie mają istotnego znaczenia w łącznych wynikach sektora. Z kolei ubezpieczenia w grupie 5, choć odgrywają dość znaczną rolę, ze względu na swój charakter, są w miarę stabilne, podobnie jak większość ubezpieczeń majątkowych. Istotne wydają się zwłaszcza wielkości sprzedaży w grupie 1 i 3, oraz przemieszczenia, jakie mają miejsce pomiędzy tymi grupami (por. tabela 5).

Tabela 5

Udział poszczególnych grup ubezpieczenia w składce przypisanej brutto Działu I (w %)

Grupa	Rodzaj ubezpieczenia	2005	2006	2007	2008
1	Ubezpieczenia na życie	45,42	38,56	38,69	72,86
2	Ubezpieczenia posagowe	0,99	0,69	0,58	0,35
3	Ubezpieczenia związane z funduszem kapitałowym	36,86	46,08	46,93	16,15
4	Ubezpieczenia rentowe	0,19	0,17	0,18	0,17
5	Ubezpieczenia dodatkowe wypadkowe i chorobowe	16,54	14,50	13,62	10,47

Źródło: jak w tabeli 2.

W 2008 r. nastąpił bardzo silny wzrost ubezpieczeń w grupie 1, a jednocześnie spadek ubezpieczeń na życie związanych z funduszem kapitałowym (blisko trzykrotny spadek udziału), a więc ubezpieczeń bezpośrednio powiązanych z rynkiem finansowym (grupa 3).

Jest oczywiste, że spadek rentowności papierów wartościowych, który wystąpił w 2008 r. (np. spadek Warszawskiego Indeksu Giełdowego o 51,1%) musiał mieć wpływ na zmniejszenie zakupu produktów ubezpieczeniowych, których efekty wiążą się z kondycją rynku finansowego. Pogarszające się wyniki na rynku finansowym spowodowały pogorszenie efektów inwestycyjnych ubezpieczeń na życie z funduszem kapitałowym. Efekty te dotknęły bezpośrednio ubezpieczonych, którzy, zgodnie z warunkami tych ubezpieczeń, ponoszą ryzyko inwestycyjne, a więc w tym przypadku skutki pogarszającej się kondycji rynku finansowego. Środki finansowe tych ubezpieczeń inwestowane są w rynkowe papiery wartościowe i wszelkie zmiany na tym rynku odbijają się na wynikach inwestycyjnych tychże ubezpieczeń, a stąd odejście inwestorów-ubezpieczonych od tych produktów, W tym czasie nastąpił niemal trzykrotny wzrost udziału ubezpieczeń grupy 1. Zmiany te przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6

Zmiana wysokości składki w poszczególnych grupach ubezpieczeń na życie w latach 2007/08

Grupa	Składka w 2007 r. (w mln PLN)	Składka w 2008 r. (w mln PLN)	2008 : 2007
1	9 869,6	28 405,0	287,8
2	147,9	136,5	91,6
3	11 971,6	6 296,2	52,6
4	45,9	66,3	144,4
5	3 474,4	4 081,8	117,5
Razem	25 509,4	38 985,8	152,8

Źródło: jak w tabeli 2.

Z kolei, wysoki wzrost ubezpieczeń w grupie 1 można wiązać z szukaniem bardziej bezpiecznych produktów ubezpieczeniowych, praktycznie niezależnych od sytuacji na rynku finansowym. Trzeba bowiem zauważyć, że wśród ubezpieczeń grupy 1 zakłady ubezpieczeń oferują również ubezpieczenia o charakterze oszczędnościowym. Są to przede wszystkim ubezpieczenia mieszane na wypadek śmierci i dożycie. Ubezpieczenia te, normalnie zawierane na długie okresy (15 lub 20 lat), mogą też funkcjonować jako ubezpieczenia zawierane na 1 rok, a nawet na 1/2 roku, w dodatku przy bardzo niskiej sumie ubezpieczenia (płatnej na wypadek śmierci).

Tak skonstruowane ubezpieczenie ma w dużym stopniu charakter inwestycyjny, a jednocześnie jest bezpieczne w tym sensie, że wpłacony jako składka ubezpieczeniowa kapitał jest oprocentowany w wysokości ustalonej przy zawarciu ubezpieczenia, a nie według faktycznych wyników. Można sądzić, że tego rodzaju ubezpieczenia stanowiły ucieczkę przed pogarszającą się kondycją rynku finansowego, a także pogarszającymi się wynikami ubezpieczeń na życie z funduszem kapitałowym. W ten sposób oferta ubezpieczeniowa klasyfikowana w pierwszej grupie stała się konkurencyjna nie tylko dla oferty ubezpieczeniowej klasyfikowanej w grupie 3, ale także dla oferty rynku finansowego, nie związanego z ubezpieczeniami.

W Dziale II, składającym się z 18 grup, udział składek z poszczególnych grup ubezpieczeń innych osobowych (dwie grupy) i ubezpieczeń majątkowych (16 grup) pozostał w zasadzie niezmieniony, tj. z dominującym udziałem ubezpieczeń komunikacyjnych. Udział tej składki w globalnej składce z ubezpieczeń Działu II wyniósł 60,0% (w ubiegłym roku 60,1%). Kolejną grupę stanowiły ubezpieczenia majątkowe (16,5%).

W 2009 r. nastąpił w Polsce gwałtowny spadek składki ubezpieczeniowej. Łączny przypis składki wyniósł 51 343,8 mln zł i był niższy niż w roku poprzednim o 13,4% (ponad 16% w cenach stałych). W ubezpieczeniach na życie składka wyniosła 30 283,6 mln zł i była niższa niż w poprzednim roku o 22,3%. W ubezpieczeniach Działu II składka wyniosła 21 060,3 mln zł i był to wzrost składki o 3,5%. Przebieg ubezpieczeń w poszczególnych kwartałach przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7

**Składka przypisana w poszczególnych kwartałach 2009 r. (w mln PLN)
i porównanie z wynikami roku poprzedniego**

Wyszczególnienie	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał	Razem
Ubezpieczenia na życie	7 404,0	6 535,0	8 369,9	7 974,6	30 283,5
– w % do poprzedniego roku	99,6	61,6	77,6	83,9	77,7
Inne osobowe i majątkowe	5 655,3	5 220,3	5 169,8	5 014,9	21 060,3
– w % do poprzedniego roku	104,5	106,2	102,1	102,0	103,5
Razem	13 059,3	11 755,3	13 539,7	12 989,5	51 343,8
– w % do poprzedniego roku	101,7	75,1	85,5	90,1	86,6

Źródło: jak w tabeli 2.

Tak znaczne różnice w obu działach każdą rozpatrywać odrębnie wyniki w ubezpieczeniach na życie oraz w ubezpieczeniach innych osobowych i majątkowych. W tych ostatnich widać, że uprzednia tendencja wzrostowa została nieco zahamowana, jednak wyniki nie odbiegają wiele od wieloletniego trendu. Nieco większe, choć także nieznaczne, obniżenie wzrostu nastąpiło dopiero w III i IV kwartale. W ubezpieczeniu na życie spadek składki w I kwartale jest minimalny, ale trzeba zwrócić uwagę, że w ubiegłym roku wyniki tego kwartału również nie

były wysokie. Największy spadek (powyżej jednej trzeciej) nastąpił w II kwartale, w kolejnych kwartałach spadek był coraz mniejszy. I tu zwrócić należy uwagę, że w poprzednim roku największy przyrost składki, znacznie przekraczający wzrosty z lat ubiegłych nastąpił właśnie w II kwartale (znacznie ponad dwukrotny wzrost w stosunku do I kwartału), nieco mniejszy w III kwartale i jeszcze mniejszy w IV kwartale, choć nadal jednak bardzo wysoki.

Można zatem rozważać, czy duży spadek składki z ubezpieczeń na życie w 2009 roku był jedynie wynikiem światowego kryzysu, czy równocześnie nie nastąpiło pewnego rodzaju odreagowanie rynku po nadmiernym wzroście zakupu ubezpieczeń w ostatnich trzech kwartałach 2008 roku. Gdyby bowiem pominąć wyniki 2008 r., to w 2009 r., w porównaniu z wynikami 2007 r. nastąpił wzrost składki za ubezpieczenie na życie z 25 509,4 mln zł do 30 283,5 mln zł, tj. w wartościach bieżących o 18,7%, czyli przeciętnie w ciągu roku o 9,0%. Zwraca uwagę fakt, że struktura grupowa ubezpieczeń w Dziale I stopniowo zmierza ku normalności, tj. udział grupy I ulega obniżeniu, a wzrasta udział grupy 3 (por. tabela 8).

Tabela 8

Składka w ubezpieczeniu na życie w 2009 r., w porównaniu z 2008 r., według grup

Grupa	2008		2009		2009 : 2008
	w mln PLN	w %	w mln PLN	w %	
1	28 405,0	72,86	19 260,3	63,60	67,8
2	136,5	0,35	127,2	0,42	93,2
3	6 296,2	16,15	6 471,6	21,37	102,8
4	66,3	0,17	72,7	0,24	109,6
5	4 081,8	10,47	4 351,7	14,37	106,6
Razem	38 985,8	100,0	30 283,5	100,0	77,7

Źródło: jak w tabeli 2.

Spadek dotyczył praktycznie tylko grupy 1, która najbardziej uczestniczyła we wzroście składki w 2008 roku. W pozostałych grupach, poza mało znaczącą grupą 2, nastąpił niewielki wprawdzie, ale wzrost składki ubezpieczeniowej.

W krajach Unii Europejskiej, gdzie spadek składki zaznaczył się już w 2008 r. (Belgia, Estonia, Francja, Grecja, Irlandia, Niemcy, Norwegia, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania), w części z nich wystąpił także w 2009 r. (Belgia, Estonia, Szwecja, Węgry), ale w niektórych z nich zanotowano już wzrost, zarówno w ubezpieczeniach ogółem, jak i w ubezpieczeniach na życie (por. tabela 9).

Największy wzrost w 2009 r. nastąpił we Włoszech, ogółem o 28,0%, w tym w ubezpieczeniach na życie o 48,6%. Częściową przyczyną może być fakt, że w kraju tym począwszy od 2006 r. następowały silne spadki składek ubezpieczeń na życie.

Tabela 9

Składka wypisana brutto w niektórych krajach CEA (w mln EUR)

Wyszczególnienie	Składka ogółem				Składka z ubezpieczenia na życie			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Austria	15 582	15 878	16 214	16 404	7 181	7 208	7 364	7 415
Belgia	29 633	31 440	28 276	27 312	20 634	21 951	18 366	17 263
Chorwacja	1 118	1 235	1 339	1 281	297	338	353	339
Czechy	4 229	4 799	5 160	5 158	1 661	1 950	1 962	2 034
Estonia	236	434	371	367	36	180	127	138
Finlandia	14 953	15 046	16 008	bd	11 803	11 908	12 738	3 074
Francja	198 160	194 310	183 246	199 284	141 180	136 000	122 420	137 094
Grecja	4 334	4 686	4 342	5 001	2 274	2 501	2 175	2 202
Hiszpania	52 584	54 539	59 011	59 840	22 472	23 454	26 582	28 119
Holandia	64 691	75 950	76 175	bd	25 000	26 550	25 998	bd
Irlandia	14 904	17 672	13 431	bd	11 000	14 000	10 097	bd
Niemcy	161 600	163 200	160 700	167 500	74 700	75 375	76 100	81 400
Norwegia	11 945	12 965	12 764	bd	7 442	8 371	8 002	7 119
Polska	9 629	11 580	16 818	11 917	5 416	6 743	11 048	7 017
Portugalia	13 122	13 749	14 784	13 843	8 762	9 369	10 818	10 054
Rumunia	1 276	2 018	2 403	bd	252	448	452	bd
Słowenia	1 727	1 893	2 018	2 064	542	609	642	624
Szwajcaria	32 059	30 437	33 171	bd	18 582	17 517	17 899	21 576
Szwecja	23 148	25 083	24 078	23 290	15 452	17 508	17 890	17 874
Turcja	5 760	6 110	6 196	5 748	826	744	832	843
Węgry	3 142	3 701	3 542	2 944	1 592	2 023	1 835	1 471
Wielka Brytania	255 428	295 045	249 233	bd	183 357	222 842	188 422	bd
Włochy	106 561	99 116	92 014	117 809	69 377	61 440	54 565	81 078

Źródło: dane CEA, podano za PIU.

W strukturze ubezpieczeń Działu II w Polsce nie nastąpiły istotne zmiany. Nadal dominowały ubezpieczenia komunikacyjne, jednak podobnie jak w latach poprzednich, zanotowano niewielki spadek. Składka za ubezpieczenia komunikacyjne w 2009 r. wyniosła 11 817,8 zł i była niższa niż w poprzednim roku o 3,3%. Zmiana ta wynika ze znacznego obniżenia składki za ubezpieczenie auto-casco, która wyniosła 5 136,1 mln zł i była niższa o 6,0% niż w roku poprzednim, i niewiele wyższej składki za ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej kierowców. W strukturze składki ubezpieczenia komunikacyjne stanowiły 56,6%. Zmiany te są zgodne z wieloletnią tendencją bardzo powolnego obniżania się udziału

ubezpieczeń komunikacyjnych (zwłaszcza ubezpieczeń auto-casco) i niewielkim wzrostem pozostałych ubezpieczeń. Ubezpieczenia majątkowe wzrosły do 17,8%.

Koniec tendencji spadkowej sprzedaży usług ubezpieczeniowych

W 2010 r. składka za ubezpieczenie uległa niewielkiemu podwyższeniu. Łączny przypis składki wyniósł 54 164,1 mln zł i był wyższy niż w roku poprzednim (51 343,8 mln zł) o ok. 1,3% (5,5% w cenach bieżących). W Dziale I silny spadek, który zanotowano w 2009 r. nie uległ poprawie. Składka w cenach bieżących wzrosła nieznacznie, tj. z 30 283,5 mln zł do 31 423,5 zł (3,8%), co przy wysokiej inflacji spowodowało spadek składki w wartościach stałych o 0,3%. W ubezpieczeniach Działu II nastąpił wzrost składki z z 21 060,3 mln zł do 22 740,6 mln zł, tj. 8,0% (3,7% w wartościach stałych), co świadczy o rozpoczynającej się tendencji wzrostowej.

Podobnie jak w latach ubiegłych, sytuacja w obu działach była nieco inna, choć różnice nie były już tak znaczne jak w latach 2008 i 2009. Gwałtowny wzrost składki za ubezpieczenie na życie w 2008 r., który, jak się wydaje, znacznie przekroczył rzeczywiste zapotrzebowanie, został odpowiednio skorygowany w 2009 r. przez znaczny spadek składki, co doprowadziło do względnej równowagi i ukształtowania się stanu tych ubezpieczeń na właściwym poziomie z punktu widzenia zapotrzebowania na to ubezpieczenie. O stopniowej stabilizacji portfela świadczy powoli rosnący udział ubezpieczeń z funduszem kapitałowym, który tak gwałtownie obniżył się w 2008 r. w strukturze grupowej ubezpieczeń. Udział składki w grupie 1 spadł do poziomu 59,83% łącznej składki, a udział składki w grupie 3 (ubezpieczenia z funduszem kapitałowym) wzrósł do 25,9%.

W ubezpieczeniu Działu II mamy do czynienia ze stałym, zrównoważonym wzrostem ubezpieczeń, i to zarówno w okresie wieloletnim po 1990 r., jak i w 2010 r. W ubezpieczeniu tym trudno byłoby doszukiwać się istotnego wpływu światowego kryzysu na rozwój i aktualny stan, mierzony wysokością składki. W strukturze grupowej tych ubezpieczeń można zaobserwować utrzymywanie się udziału ubezpieczeń komunikacyjnych (57,6%). Świadczy to o wciąż dominującym znaczeniu ubezpieczeń komunikacyjnych, od wielu lat oscylujących wokół 60% łącznej składki (około dwukrotnie więcej niż w Europie Zachodniej i USA). Jest to, jak można sądzić, jedna z przyczyn braku istotnych wahań na rynku ubezpieczeń majątkowych w Polsce, również w okresie światowego kryzysu finansowego. Udział ubezpieczeń majątkowych nieznacznie wzrósł (do 18,3%). Zwraca uwagę niski od lat poziom ubezpieczeń wypadkowych i chorobowych (łącznie ok. 7,2%, a więc znacznie mniej niż w krajach Europy Zachodniej, w których sięga on 30%).

W 2011 r. składka za ubezpieczenie uległa dalszemu niewielkiemu podwyższeniu (podobnemu jak w roku 2010). Łączny przypis składki wyniósł 57 149,6 mln zł i był wyższy niż w roku poprzednim o ok. 1,2% (5,5% w wartościach bieżących). Nadal składka w Dziale I

(31 848,6 mln zł) w wartościach bieżących była niewiele tylko wyższa niż w poprzednim roku (o 1,4%), co spowodowało jej obniżenie w wartościach stałych do 97,2%. W ubezpieczeniach Działu II składka wyniosła 25 301,0 zł i była wyższa w wartościach stałych o 6,7% (w wartościach bieżących o 11,3%).

Na uwagę zasługują dalsze zmiany w strukturze składki za ubezpieczenia na życie: wzrost w grupie 3 (ubezpieczenia z funduszem kapitałowym) do 32,4% i dalszy spadek w grupie 1 (ubezpieczenia ryzyka śmierci i dożycia) do 52,8%.

W ubezpieczeniu Działu II udział ubezpieczeń komunikacyjnych utrzymywał się na dotychczasowym poziomie (56,8% łącznej składki tego działu), podobnie jak składka za ubezpieczenia majątkowe (19,0%).

W 2012 r. nastąpił już wzrost składki w obu działach ubezpieczeń. Łączna składka wyniosła 62 642,6 zł i była wyższa niż w roku poprzednim o ok. 7,5% (9,6% w wartościach bieżących). Składka w Dziale I wyniosła 36 377,4 mln zł i była wyższa niż w roku poprzednim o 12,0% (14,2% w wartościach bieżących), a składka w Dziale II wyniosła 26 265,2 mln zł i była wyższa niż w roku ubiegłym o 1,8% (3,8% w wartościach bieżących). Narzuca się wniosek, że również w ubezpieczeniach Działu II, choć nie w tak wyraźnych rozmiarach, wyższy niż normalnie wzrost składki w jednym roku zostaje w pewnym sensie zrekompenzowany niższym poziomem składki w kolejnym roku.

Struktura składki została zachowana z bardzo niewielkimi zmianami. W Dziale I składka za ubezpieczenia grupy 1 wyniosła 53,4% łącznej składki za ubezpieczenia na życie, składka w grupie 3 (ubezpieczenia z funduszem kapitałowym) wyniosła 33,1% łącznej składki, a składka za ubezpieczenie dodatkowe wypadkowe i chorobowe 12,9%. Składka za ubezpieczenie zaopatrzenia dzieci i składka za ubezpieczenia rentowe kształtowały się na poziomie 0,3%. Strukturę tę można zatem uznać za względnie trwałą.

W Dziale II struktura składki nie uległa istotnym zmianom. Składka za ubezpieczenia komunikacyjne wynosiła 56,8%, składka za ubezpieczenia majątkowe 20,1%, a składka z ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe 7,0%. Struktura ta jest dość stabilna od wielu lat.

Struktura rynku ubezpieczeń

Od początku lat 90. polski rynek ubezpieczeniowy uległ istotnym zmianom. Jeszcze w 1987 r. usługi ubezpieczeniowe oferowane były przez dwa monopolistyczne zakłady ubezpieczeń: Państwowy Zakład Ubezpieczeń i Wartę. Po wprowadzeniu ustawy z 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej, regulującej rynek według nowych zasad bardzo szybko powstały i rozpoczęły działalność nowe zakłady ubezpieczeń. Już w 1991 r. działały w Polsce 24 zakłady ubezpieczeń, z czego 5 zakładów w Dziale I (ubezpieczenia na życie) i 19 w Dziale II (ubezpieczenia inne osobowe i majątkowe). W kolejnych latach liczba ta

nadal wzrosła, osiągając szczyt w 2003 r., a następnie nieco spadła, w końcu ustabilizowała się na poziomie około 60 zakładów (por. tabela 10)

Tabela 10

Liczba zakładów ubezpieczeń w Polsce w latach 1991-2010

Dział	1991	2000	2003	2004	2005	2007	2008	2010	2011	2012
I	5	35	36	33	32	32	30	30	28	28
II	19	33	41	38	37	35	36	34	33	31
Razem	24	68	77	71	69	67	66	64	63	59

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUNU i KNF.

Zmiany, które następowały w latach 2007-2012 wynikają bądź z połączenia się zakładów w przypadku wspólnego właściciela, bądź zakończenia działalności małych, nie mających perspektyw wzrostu, zakładów. Więcej takich przypadków wystąpiło w latach 2003/2004. Nadal na polskim rynku działa kilka zakładów ubezpieczeń, których udział w rynku jest minimalny (poniżej 0,1%) i których przyszłość nie jest jasna.

Bankructwa zakładów, w łącznej liczbie 7, obejmujących także duże zakłady, jak w przypadku Westy i Westy Life, nastąpiły w początkowych latach 90. i były konsekwencją niedostatecznie jeszcze zorganizowanego rynku, w tym zasad systemu finansowego zakładów ubezpieczeń i nadzoru, a po części braku posiadanej wiedzy i doświadczenia w dziedzinie ubezpieczeń w nowych warunkach ekonomicznych.

W miarę upływu lat zmienia się struktura rynku, rośnie rola nowo powstających zakładów ubezpieczeń, a kurczy się udział „starych” zakładów ubezpieczeń (por. tabele 11 i 12).

Tabela 11

Udział w rynku 1, 3, 5 i 10 zakładów ubezpieczeń na życie (Dział I)

Liczba zakładów	2004	2005	2006	2008	2009	2010	2012
1	43,0	39,8	36,0	33,6	32,8	29,6	25,6
3	64,9	60,2	56,3	53,7	50,3	50,1	44,8
5	77,0	73,4	70,6	68,0	64,8	62,6	58,9
10	88,6	86,3	88,6	86,9	86,6	83,6	82,2

Źródło: jak w tabeli 10.

Zmiany nie są jednak gwałtowne. Najwięcej tracą liderzy rynku. Prowadzi to w konsekwencji do malejącego udziału 1, 3 i 5 największych zakładów ubezpieczeń. Jednak w dalszym ciągu istotne znaczenie na rynku odgrywa zaledwie 10 zakładów (w obu działach),

a ich udział wynosi 80-85% rynku. Udział czołowych 10 zakładów utrzymuje się praktycznie na niezmiennym, wysokim poziomie, co świadczy o niewielkim znaczeniu małych zakładów ubezpieczeń, tj. zakładów z drugiej i trzeciej dziesiątki. Można mówić o marginalnej roli około 20 najmniejszych zakładów ubezpieczeń w obu działach.

Tabela 12

Udział w rynku 1, 3, 5 i 10 zakładów ubezpieczeń innych osobowych i majątkowych (Dział II)

Liczba zakładów	2004	2005	2006	2008	2009	2010	2012
1	50,3	48,9	46,8	40,4	38,3	34,2	32,1
3	68,3	67,0	64,4	59,1	58,1	53,3	55,8
5	77,8	76,9	76,2	71,3	72,1	65,5	67,0
10	88,4	87,6	87,4	86,0	87,0	83,0	84,2

Źródło: jak w tabeli 10.

Zakłady największe, mimo stopniowej utraty rynku, na ogół w dalszym ciągu zwiększają swoją działalność w podobnym lub nieco większym stopniu jak następuje globalny wzrost składki ubezpieczeniowej.

Głównym ubezpieczycielem w Polsce jest Grupa PZU, która rozszerza swą działalność na inne kraje europejskie (Ukraina, Litwa). W Europie Środkowej i Wschodniej, nie licząc Rosji, Grupa PZU jest zdecydowanie największym zakładem ubezpieczeń, mimo stopniowego obniżania udziału w krajowym rynku.

Analiza rynku z punktu widzenia liczby zakładów ubezpieczeń i ich udziału w strukturze rynku świadczy, że rynek ten jest w miarę ustabilizowany i nie wystąpiły widoczne efekty, wynikające z ogólnoswiatowego kryzysu finansowego. Potwierdza to także analiza zatrudnienia w zakładach ubezpieczeń w badanym okresie 2007-2012. Liczba pracowników etatowych wynosi ok. 29 tys., z czego w zakładach Działu I ok. 7 tys. i w zakładach ubezpieczeń Działu II ok. 22 tys. Łączna liczba agentów wynosi ok. 57 tys. (odpowiednio w działach ok. 15 tys. i ok. 42 tys.). Niewielki spadek liczby agentów w Dziale I wynika przede wszystkim z rozwijającego się nowego kanału dystrybucji, a mianowicie sprzedaży za pośrednictwem banków (bancassurance).

Stabilność rynku ubezpieczeń potwierdza także analiza kapitałowa zakładów ubezpieczeń w ostatnich latach, tj. wysokości kapitałów własnych, w tym kapitału podstawowego. Dane te przedstawiono w tabeli 13.

Niewielkie zmiany wartości kapitału podstawowego zakładów ubezpieczeń są zrozumiałe, jeśli wziąć pod uwagę praktycznie nie zmieniający się stan liczby zakładów ubezpieczeń

na polskim rynku (niewielki spadek). Niewiele zmienia się również (poza wyraźnym wzrostem w 2008 r.) łączna wartość kapitałów własnych.

Tabela 13

Kapitały własne zakładów ubezpieczeń w latach 2006-2012 (w mln PLN)

Wyszczególnienie	2006	2008	2010	2011	2012
Dział I	8 659,4	11 434,9	13 213,7	12 750,8	15 016,5
w tym kapitał podstawowy	2 479,6	2 592,1	2 805,5	2 883,5	2 926,0
Dział II	17 589,0	24 089,2	17 482,0	18 188,6	21 750,9
w tym kapitał podstawowy	2 810,3	2 822,6	2 956,5	2 752,4	2 594,8
Razem	26 248,4	35 524,1	30 695,7	30 939,4	36 767,4
w tym kapitał podstawowy	5 289,9	5 414,7	5 762,0	5 635,9	5 520,8

Źródło: dane KNF (pasywa zakładów ubezpieczeń).

Przebieg i wyniki ubezpieczenia

Podstawowym rozchodem zakładów ubezpieczeń, wynikającym z ich funkcji, są świadczenia (o świadczeniach mówimy w odniesieniu do ubezpieczeń osobowych) oraz odszkodowania (dotyczą ubezpieczeń majątkowych). Przebieg tych rozchodów w latach 2006-2010 przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14

Odszkodowania i świadczenia wypłacone brutto w latach 2006-2012 (w mln PLN)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010	2012
Dział I	8 462,5	10 431,8	19 334,3	22 602,9	25 916,6
– w % składki	40,1	40,9	49,6	71,9	71,2
Dział II	8 401,0	9 238,7	10 132,6	14 166,1	14 044,9
– w % składki	51,0	50,5	49,8	62,3	53,5
Razem	16 863,5	19 670,5	29 466,9	36 769,0	39 961,5
– w % składki	44,9	44,9	49,7	69,2	63,8

Źródło: jak w tabeli 13.

Wysokość świadczeń wypłaconych w poszczególnych latach jest dość zróżnicowana. Również nierównomierny jest udział odszkodowań i świadczeń w składce. Po okresie niskiej szkodowości w latach 2006-2008 (w granicach do ok. 50%), w latach 2009-2012 nastąpił wyraźny wzrost, zwłaszcza w ubezpieczeniach na życie. Jest to wynikiem stopniowego wykupywania ubezpieczeń (wartości polisy), zawartych w rekordowej wysokości w 2008 roku. Ze względu na wieloletni charakter ubezpieczeń na życie poszczególne lata nie bilan-

sują się, tzn. wypłacone świadczenia są niewspółmierne. Ma to swój wyraz w kształtowaniu się wysokości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych, gdyż wypłata wartości polisy (jest to świadczenie traktowane podobnie jak wypłata z powodu śmierci ubezpieczonego) powoduje odpowiednie zwolnienie rezerwy techniczno-ubezpieczeniowej. W Dziale II wzrost wypłat (nie tak znaczny jak w przypadku Działu I), wynika w dużym stopniu z rosnącej szkodowości, zwłaszcza w grupie szkód z powodu klęsk żywiołowych. Zmiany klimatyczne powodują dużo wyższe szkody z przyczyn naturalnych, takich jak powódź, huragan, susza. Nastąpiło też zwiększenie szkodowości w ubezpieczeniach komunikacyjnych, zwłaszcza auto-casco.

Kolejnym rozchodem decydującym o wynikach ubezpieczenia są koszty działalności zakładu ubezpieczeń. Są to koszty akwizycyjne (zawarcia ubezpieczenia) i koszty administracyjne. Koszty akwizycyjne, związane z wysokością prowizji, są w znacznej mierze kształtowane przez rynek i poszczególne zakłady ubezpieczeń nie mają istotnego wpływu na ich wysokość. Zbytne obniżenie prowizji spowodowałoby odejście pośredników od danego zakładu. System ubezpieczeń *direct*, tj. bez udziału pośredników rozwija się bardzo powoli i korzysta z niego szeroko tylko kilka, stosunkowo niewielkich zakładów ubezpieczeń. Nieco większy wpływ zakłady ubezpieczeń mogą mieć na wysokość kosztów administracyjnych (liczba pracowników, pensje, koszty transportu, komunikacji, wynajmu lokali, koszty reklamy itp.). Wysokość kosztów w stosunku do składki za ubezpieczenie przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15

Koszty działalności ubezpieczeniowej w stosunku do składki za ubezpieczenie (w %)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010	2012
Dział I – Razem koszty	16,5	17,5	13,2	16,9	17,6
– w tym koszty akwizycji	9,9	11,5	9,2	11,8	12,8
– w tym koszty administracyjne	6,6	6,0	4,0	5,1	4,8
Dział II – Razem koszty	28,5	28,5	27,4	29,9	29,5
– w tym koszty akwizycji	16,3	17,5	18,0	20,7	21,6
– w tym koszt administracyjne	12,2	11,0	9,4	9,2	7,9
Ogółem – Razem koszty	21,7	22,1	18,0	22,3	22,6
– w tym koszty akwizycji	12,7	14,0	12,2	15,5	16,5
– w tym koszty administracyjne	9,0	8,1	5,8	6,8	6,1

Źródło: jak w tabeli 13.

W ostatnich sześciu latach nie zanotowano istotnych zmian w zakresie kosztów działalności zakładów ubezpieczeń. Daje się jednak zauważyć tendencję spadkową poziomu kosztów administracyjnych, i to w obu działach ubezpieczeń (odpowiednio z 6,6% do 4,8% i z 12,2% do 7,9%). Zwracają przy tym uwagę nietypowe wyniki 2008 r. w zakresie ubezpieczeń na życie. Olbrzymi wzrost dochodów w tymże roku nie spowodował analogicznego

wzrostu kosztów administracyjnych, w związku z czym nastąpił znaczny spadek kosztów administracyjnych w stosunku do składki (z 6,0% w 2007 r. do 4,0% w 2008 r.). W tym okresie nieco wzrosły koszty akwizycyjne, zwłaszcza w ubezpieczeniach Działu II (z 16,3% do 21,6%). Łączne koszty, po wyłączeniu nietypowego (mało kosztowego) roku 2008, nie uległy jednak zmianie.

Efektywność ekonomiczna zakładów ubezpieczeń oraz bezpieczeństwo wypłat odszkodowań i świadczeń

Ważną rolę w ocenie ekonomicznej zakładów ubezpieczeń odgrywają: wartość aktywów (suma bilansowa), która określa siłę ekonomiczną zakładów ubezpieczeń i służyć może do porównań z innymi sektorami gospodarczymi oraz w ramach sektora finansów, a także wysokość lokat, stanowiąca podstawową i szczególnie cenną pozycję aktywów zakładów ubezpieczeń. Stan obu tych pozycji przedstawiono w tabeli 16.

Tabela 16

Wartość aktywów i lokat zakładów ubezpieczeń w latach 2006-2012 (w mln PLN)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010	2012
Aktywa – ogółem	108 588,0	126 902,2	137 905,5	145 121,8	162 854,6
– w tym Dział I	67 435,3	79 619,0	85 091,0	93 995,0	99 867,2
– w tym Dział II	41 152,7	47 283,2	52 818,5	51 126,8	62 987,4
Lokaty – ogółem*	100 246,4	117 236,5	125 921,5	131 026,0	146 431,3
– w tym Dział I	65 089,1	76 440,1	80 808,4	89 669,9	94 383,1
– w tym Dział II	35 157,3	40 796,4	45 113,1	41 356,1	52 048,2

* W tym lokaty ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający.

Źródło: jak w tabeli 13.

Jak wynika z tabeli 16, w latach 2006-2012 aktywa zakładów ubezpieczeń wzrosły w cenach bieżących z 108 588,0 mln zł do 162 854,6 mln zł, tj. o 50,0%. Wzrost ten w cenach stałych wyniósł 22,5%, co daje przeciętny roczny przyrost o 3,5%. Jest on w obu działach zbliżony. Wzrost ten jest zbliżony do wzrostu składki.

Podobny wzrost wystąpił w pozycji lokaty. Wzrosły one z 100 246,4 mln zł do 146 431,3 mln zł, tj. o 46,1%. Wzrost ten w cenach stałych wyniósł 20,7% (w ubezpieczeniach Działu I około 20,5%).

Oceny efektywności ekonomicznej działania zakładów ubezpieczeń w sposób uproszczony możemy dokonać opierając się na dwóch wielkościach: wyniku technicznego i zysku netto. Wynik techniczny określa wysokość dochodu, związanego z prowadzeniem jedynie działalności ubezpieczeniowej, a więc niejako pokazuje opłacalność samej działalności

ubezpieczeniowej. Natomiast zysk netto określa wysokość zysku z całej działalności zakładu ubezpieczeń, tj. m.in. po włączeniu zysku inwestycyjnego w związku z posiadanym kapitałem, a także strat wynikających z opłacenia podatku. Wielkości te przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17

Wynik techniczny i zysk netto zakładów ubezpieczeń w latach 2006-2012 (w mln PLN)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010	2012
Wynik techniczny – Ogółem	4 797,8	4 658,0	4 231,9	2 303,9	4 180,9
– w tym dział I	3 225,8	3 414,0	3 463,8	3 567,2	3 461,8
– w tym dział II	1 572,0	1 244,0	768,1	-1 263,3	719,1
Zysk netto – Ogółem	6 654,1	5 331,9	5 848,0	6 742,2	6 626,1
– w tym dział I	2 882,9	3 290,8	2 517,7	3 633,6	3 239,2
– w tym dział II	3 771,2	2 041,1	3330,3	3 108,6	3 386,9

Źródło: jak w tabeli 13 (zagregowany ogólny rachunek zysków i strat zakładów ubezpieczeń).

W ostatnich sześciu latach nie nastąpiły istotne zmiany zarówno w uzyskanym wyniku technicznym, jak i zysku netto ogółem w obu działach. W Dziale I wynik techniczny i zysk netto utrzymywały się w podobnej wysokości w całym okresie. W Dziale II występuje okresowe zmniejszanie się wyniku technicznego, przy czym w 2010 r. zanotowano wynik ujemny. Nie ma to jednak przełożenia na zysk zakładu ubezpieczeń, który od 2007 r. utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie, choć z rocznymi wahaniami. Przyczyną jest dochód z inwestycji kapitałowych osiągnany przez zakłady ubezpieczeń Działu II. Dochód ten w całości zaliczany jest do ogólnego rachunku, a więc w całości powiększa zysk zakładu ubezpieczeń. Dotyczy to zarówno dochodu z kapitału własnego zakładu ubezpieczeń, jak i dochodu z kapitału obcego, tj. wniesionego przez ubezpieczających na poczet przyszłych wypłat odszkodowań i świadczeń, i stanowiących rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe.

Ujemny wynik techniczny, który nie powoduje bezpośrednio strat zakładu ubezpieczeń, gdyż kompensowany jest zyskami inwestycyjnymi, niewątpliwie jednak powoduje odpowiednie zmniejszenie zysku i zakłady ubezpieczeń starają się nie dopuszczać do takiej sytuacji. Świadczy to bowiem, że pobierana składka jest za niska w stosunku do wypłacanych odszkodowań i kosztów prowadzenia działalności ubezpieczeniowej. Jeżeli nie wiąże się to z nadmiernymi, nie przewidywanymi klęskami żywiołowymi, to wynika z niedostosowanych do rzeczywistych wyników szkodowości taryf składek. Jak wspomniano wcześniej, nadmierną szkodowość notuje się zarówno w ubezpieczeniach związanych z klęskami żywiołowymi, jak również w ubezpieczeniach komunikacyjnych.

Do podstawowych wskaźników służących do oceny wypłacalności zakładu ubezpieczeń (bezpieczeństwa ubezpieczonych) można zaliczyć wskaźnik pokrycia wymaganego

poziomu zabezpieczenia ryzyka zakładu ubezpieczeń środkami własnymi (tzw. wskaźnik monitorowania działalności) i wskaźnik pokrycia lokatami przyszłych zobowiązań (rezerw techniczno-ubezpieczeniowych).

Wskaźnik monitorowania działalności jest to iloraz środków własnych i marginesu wypłacalności (lub minimalnego kapitału gwarancyjnego, w zależności od tego co jest wyższe), pomnożony przez 100%. Przykładowo, jeżeli margines wypłacalności w danym zakładzie wynosi 50 mln zł, a środki własne 100 mln zł, oznacza to, że wskaźnik monitorowania wynosi 200%. Oczywiście im wskaźnik ten jest wyższy, tym zabezpieczenie jest większe.

Minimalny kapitał gwarancyjny jest to kwota określona w przepisach¹, którą zakład ubezpieczeń musi posiadać rozpoczynając działalność. W miarę wzrostu wolumenu działalności, obliczany jest tzw. margines wypłacalności, czyli wielkość wyliczana w Dziale I na podstawie sumy na ryzyku i wysokości rezerw, a w Dziale II na podstawie wysokości składki lub odszkodowań, biorąc pod uwagę poziom korzystania z reasekuracji. Jeżeli wyliczony margines jest wyższy od minimalnego kapitału gwarancyjnego (a przeważnie będzie większy, w dużych zakładach – znacznie większy), wówczas zakład musi posiadać środki własne w wysokości co najmniej marginesu wypłacalności. Zakłada się bowiem, że posiadanie środków własnych w wysokości marginesu wypłacalności, przy innych prawidłowych wskaźnikach, zabezpiecza zakład adekwatnie przed przyjętym ryzykiem, tj. przed sytuacją braku środków na wypłatę odszkodowań i świadczeń. Jest to regulacja określona w przepisach Unii Europejskiej.

Wskaźnik pokrycia lokatami przyszłych zobowiązań (rezerw techniczno-ubezpieczeniowych) jest to iloraz wysokości lokat i rezerw techniczno-ubezpieczeniowych, pomnożony przez 100%. Przykładowo, jeżeli lokaty zakładu ubezpieczeń wynoszą 120 mln zł, a rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe 100 mln zł (czyli przewidywana wysokość przyszłych zobowiązań), oznacza to, że wskaźnik ten wynosi 120%. Wskaźnik powyżej 100% oznacza, że środkami lokat finansowych zakład jest w stanie pokryć przyszłe, przewidywane świadczenia i odszkodowania. Wysokość rezerw odpowiada bowiem wysokości przyszłych przewidywanych świadczeń i odszkodowań (obliczone według jednolitych zasad w Unii Europejskiej). Wysokość obu wskaźników przedstawia tabela 18.

Wskaźnik monitorowania działalności zakładów ubezpieczeń określa, w jakim stopniu środki własne zakładu ubezpieczeń przekraczają wielkości wymagane przez regulatora rynku (Komisję Nadzoru Finansowego), uznane za gwarantujące pokrycie ryzyka ubezpieczeniowego, w konsekwencji wywiązanie się ze zobowiązań wobec ubezpieczonych. Wskaźnik ten był bardzo wysoki w całym badanym okresie i w Dziale I wynosił około 300% lub nieco powyżej, natomiast w Dziale II był jeszcze znacznie wyższy, początkowo ponad 600%, a po

¹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 listopada 2003 r. w sprawie sposobu wyliczenia i wysokości marginesu wypłacalności oraz minimalnej wysokości kapitału gwarancyjnego dla działów i grup ubezpieczeń (Dz. U. Nr 211, poz.2060, z późn. zm.).

znacznym spadku w 2009 r. (do 364,8%), w kolejnym 2010 r. zbliżał się do poziomu około 400%, a w 2012 r. osiągnął poziom 467,3%.

Tabela 18

Podstawowe wskaźniki wypłacalności zakładów ubezpieczeń (wskaźnik monitorowania – WM, oraz wskaźnik pokrycia lokatami – WL) w latach 2006-2012 (w %)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010	2012
WM – Dział I	299,9	347,3	290,5	316,6	355,5
– Dział II	634,0	669,3	648,8	390,5	467,3
WL* – Dział I	112,4	108,8	108,7	109,1	111,2
– Dział II	148,7	153,9	153,9	126,9	126,9

* Łącznie z lokatami ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Polski rynek ubezpieczeń 2004-2008 (2009) oraz dane KNF za lata 2010 i 2012 (zagregowane wskaźniki efektywności).

Spadek tego wskaźnika w 2009 r. (jednak nadal do wartości bezpiecznej) wynikał z obniżenia poziomu środków własnych (kapitału zapasowego). Wpływ na te zmiany miały także korekty w systemie obliczania środków własnych. Należy zauważyć, że system określenia bezpieczeństwa (wypłacalności) zakładów ubezpieczeń w stosunku do przyjętego ryzyka zostanie przypuszczalnie w przyszłym roku zmieniony (zgodnie z dyrektywą UE *Solvency II*).

Wskaźnik pokrycia lokatami przyszłych zobowiązań zakładów ubezpieczeń (rezerw techniczno-ubezpieczeniowych), który bezpośrednio świadczy o bieżącej zdolności zakładów ubezpieczeń do wypłaty należnych w przyszłości odszkodowań i świadczeń w Dziale I był w pełni stabilny, na poziomie około 110%. Natomiast w Dziale II, kształtujący się w latach 2006-2009 na wyższym poziomie, około 150%, w latach 2010 i 2012 nastąpiło jego obniżenie o kilkanaście procent, do około 126,9%. Wielkości te są w pełni bezpieczne.

Ocena wpływu kryzysu na działalność ubezpieczeniową w Polsce

1. Sektor ubezpieczeń w Polsce nie odczuł silnie negatywnych skutków światowego kryzysu, który ujawnił się na amerykańskim rynku kredytów hipotecznych w sierpniu 2007 r. i zapoczątkował serię dramatycznych wydarzeń w gospodarce światowej.
2. Podstawowa wielkość charakteryzująca rynek ubezpieczeń, tj. wartość sprzedaży usług ubezpieczeniowych, mierzona wysokością składki (składka przypisana brutto) w całym badanym okresie wykazywała tendencję wzrostową. W latach 2006-2012 nastąpił wzrost składki w Dziale I (ubezpieczenia na życie) z 21 108,6 mln zł do 36 377,4 mln zł, tj. o 72,3%. W cenach stałych wzrost wyniósł 46,7%, tj. średniorocznie ok. 6,6%.

W Dziale II (ubezpieczenia inne osobowe i majątkowe) składka wzrosła z 16 424,7 mln zł do 26 265,2 mln zł, tj. o 59,9% (w cenach stałych o 36,1%, średniorocznie ok. 5,2%). Jest to wzrost nawet nieco wyższy niż w latach 2001-2005. W ubezpieczeniach Działu I nastąpiło znaczne spowolnienie w stosunku do tempa wzrostu w latach 1991-2005 (roczny wzrost kilkunastoprocentowy). Jednak w dalszym ciągu jest to tempo wyższe niż w pozostałych krajach Unii Europejskiej. Jak można sądzić, spowolnienie w ubezpieczeniach na życie wynikało głównie z faktu, że zapóźnienie w zakresie ubezpieczeń w Polsce, które notowano do roku 1990, zostało w znacznym stopniu wyeliminowane w ciągu kilkunastu lat, gdy tempo rozwoju było kilkakrotnie wyższe niż w krajach Europy Zachodniej. Podobnie wysokie tempo zanotowano w tym okresie także w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej, o podobnym zapóźnieniu w dziedzinie ubezpieczeń.

3. W ubezpieczeniach na życie rozwój ubezpieczeń w okresie światowego kryzysu nie był harmonijny. W 2008 r. nastąpiło zwiększenie składki z 25 509,4 mln zł do 38 985,8 mln zł, tj. o ok. 52,7%. Zjawisko to wystąpiło niejako wbrew tendencjom spadkowym, wynikającym ze światowego kryzysu. Można sądzić, że kryzys odegrał tu swoistą rolę, a mianowicie nastąpiło przesunięcie kapitału z innych sposobów inwestowania (mniej korzystnych), do ubezpieczeń. Tak wyraźny wzrost popytu na ubezpieczenia na życie wygenerowały gospodarstwa domowe poszukując możliwie atrakcyjnych warunków lokowania swych oszczędności na stosunkowo krótkie okresy (6,12 miesięcy), co uprzednio bywało rzadkością w ubezpieczeniach na życie. Po tym okresie nastąpiło odejście od ubezpieczeń jako formy oszczędzania (wahadło przesunęło się w drugą stronę), stąd w 2009 r. nastąpił wyraźny (choć nie tak znaczny jak wzrost składki w 2008 r.) spadek ubezpieczeń na życie (spadek o 22,3% w stosunku do 2008 r.), oraz utrzymanie na tym samym poziomie składki w 2010 r. Wyraźny rozwój zanotowano dopiero w 2012 r. W ubezpieczeniach Działu II wzrost w całym okresie, zarówno w latach 1991-2005, jak i 2006-2012, był harmonijny, bez zauważalnych zakłóceń.
4. Bessa na rynkach kapitałowych nie miała wpływu na wyniki lokacyjne zakładów ubezpieczeń, które we wszystkich latach kształtowały się na dość wysokim poziomie. Dobre wyniki lokacyjne pozwoliły w ubezpieczeniach Działu II na utrzymanie zysku zakładów ubezpieczeń na niezmiennym poziomie, mimo pogorszenia wyników szkodowości w ubezpieczeniach komunikacyjnych oraz w związku ze szkodami katastroficznymi (powódzie), co spowodowało ujemny wynik techniczny w roku 2010 (także w roku 2009). W Dziale ubezpieczeń na życie wynik techniczny we wszystkich latach był niezmiennie wysoki.
5. Nie zanotowano pogorszenia sytuacji finansowej zakładów ubezpieczeń, utrudnień w bieżących wypłatach odszkodowań i świadczeń bądź bankructw. Kondycja finansowa zakładów ubezpieczeń jest dobra i na wysokim poziomie zachowane jest zabezpieczenie ryzyka zakładów ubezpieczeń i bezpieczeństwa wypłacalności. Świadczy o tym złasz-

cza wysoki poziom środków własnych (wskaźnika monitorowania) i wysoki poziom lokat, tj. wskaźnika pokrycia zobowiązań (rezerw techniczno-ubezpieczeniowych) lokatami.

Bibliografia

- Mocek M. (2009), *Wahania koniunktury na polskim rynku ubezpieczeniowym w 2008 roku w świetle wyników testów koniunktury*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 2.
- Polski rynek ubezpieczeniowy 2004-2008* (2009), GUS, Warszawa.
- Przegląd dziesięciolecia* (2001), PUNU, Warszawa.
- Raporty roczne* (wydania z lat 2006-2012), Polska Izba Ubezpieczeń, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej* (wydania z lat 1991-2012), GUS, Warszawa.
- Rynek ubezpieczeniowy – opracowania kwartalne*, Komisja Nadzoru Finansowego, <http://www.knf.gov.pl>

Insurance Sector in Poland in the Period of Global Financial Crisis

Summary

The global financial crisis has yet not affected significantly the insurance sector in Poland. In the section of property insurance and other types of personal insurance, there have not taken place any substantial changes of the basic economic indices, particularly as regards the written premium. It was growing at an unaltered rate by approx. 4% annually, starting from 1991 to 2012. More important changes took place in the section of life insurance where, till the year 2007, the growth of premium accounted for approx. 16% per year. In 2008, there took place a rapid growth of premium (by approx. 50%) and, in 2009, there occurred a drop by almost 25%; in the subsequent year, the premium remained at an unaltered level. Only in 2012, there took place a greater growth (more than ten per cent). Taking into account those changes, in 2008-2012, the growth of premium accounted on average for approx. 4% a year, as in property insurance, hence, it declined quite considerably against the previous several years when the development of life insurance was exceptionally high what was connected with the introduction of new types of insurance, i.e. insurance with capital fund. The present growth rate seems to be stabilised though still it is a little bit higher than in other European countries. In the period of global crisis, there were not noted any significant disturbances in the field of gained profit and financial guarantee of insurance companies.

Key words: financial crisis, insurance market, premium, equities, life insurance, property insurance, capital fund, deposits, risk, technical provisions, technical result, profit.

JEL codes: G22